

Gönderim Tarihi: 09.01.2024

Kabul Tarihi: 29.05.2024

ESKİ MEZOPOTAMYA KEHANET METİNLERİNDE ADI GEÇEN BAZI HAYVANLAR

Some of the Animals Mentioned in the Ancient Mesopotamian Divination Texts

Fatih ERDEM

Doktorant; Bağımsız Araştırmacı

ferdemil@outlook.com.tr

ORCID ID: 0000-0002-7126-7488

Yusuf KILIÇ

Prof. Dr.; Pamukkale Üniversitesi,

İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü

ykilic@pau.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-8024-8521

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Eski Mezopotamya kehanet geleneğinde hayvanlar ile alakalı neredeyse tüm fenomenler tanrıların insanlara gönderdiği bir kehanet işareti olarak kabul edilmiştir. Zira Eski Mezopotamya toplumları özel bir ritüel ile kurban edilen hayvanların iç organlarının doğrudan tanrılara danışmaya imkân verdiklerine ve çevrelerindeki hayvanların hareketlerinin yahut olağan ya da olağan dışı görünümünün de dolaylı yoldan tanrıların niyetlerini gösterdiklerine inanmışlardır. Dolayısıyla Eski Mezopotamya toplumlarının hayvanlar âlemine dair gözlem ve düşüncelerinin önemli bir kısmı kehanet metinlerinde yer almaktadır. Hayvanların ilişkilendirildikleri olumlu ya da olumsuz durumların listelendiği bu metinler hem siyasi, askeri ve dini meselelerde yol gösterici olmuş hem de sosyal ve bilişsel belirsizlikler ile başa çıkılmasına yardımcı olmuştur. Bu yüzden kehanet metinlerinin hermenötüğünün yadsınamayacak bir şekilde kültürel değerleri yansıttığı kabul edilmektedir. Bu çalışmada farklı kehanet metinlerinde (Bārūtu, Šumma Alu, Šumma İzbu) hayvanlardan elde edilen kehanet işaretlerinin nasıl yorumlandıkları ve yorumlara tesir eden toplumsal temayüller anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: Kehanet, Hayvan, Bārūtu, Šumma Alu, Šumma İzbu

Abstract

In the ancient Mesopotamian divination tradition, almost all animal-related phenomena were considered signs sent by the gods to humans. Ancient Mesopotamian societies believed that the internal organs of animals sacrificed in a special ritual allowed them to consult the gods directly, and that the movements or usual-unusual appearances of the animals around them indirectly indicated the gods' intentions. Consequently, a considerable portion of the observations and thoughts of ancient Mesopotamian societies regarding the animal kingdom can be found in divination texts. These texts, which list positive or negative signs associated with animals, not only provided guidance in political, military, and religious matters, but also helped to cope with social and cognitive uncertainties. Therefore, the hermeneutics of divination texts is recognized to reflect cultural values in a way that cannot be ignored. The objective of this study is to assess the manner in which divination signs from animals are interpreted in various divination texts (Bārūtu, Šumma Alu, Šumma İzbu) and the biases that influence their interpretation.

Keywords: Divination, Animal, Bārūtu, Šumma Alu, Šumma İzbu

1. GİRİŞ

Eski Mezopotamyalılar yaşamsal çevrelerindeki hayvanları oldukça dikkatli bir şekilde gözlemlemiş ve hayvanlar âlemindeki muazzam çeşitliliği kil tabletlere sistematik bir şekilde kaydetmişlerdir. Onların hayvanlar ile olan tecrübelerini ve düşüncelerini aktardıkları bu kayıtlardan anlaşıldığı üzere hayvanlar insanlardan, tanrılardan ve ifritlerden ayrı varlıklar olarak görülmüştür (Foster, 2002, s. 271-272). Dolayısıyla söz konusu kayıtlarda öncelikle hayvanları tanımlamaya ve sınıflandırmaya gayret edilmiştir. Buna bağlı olarak şehirlerin, bitkilerin, mesleklerin ve nesnelerin adlarının tasnif edildiği ansiklopedik sözcük listelerinde bilinen tüm hayvanların adlarına yer verilmiştir (Lewis & Llewellyn-Jones, 2018, s. 8-12.; Leick, 2019, s. 107).

Mezopotamya tarihi boyunca kullanımı giderek artan bu listeler hazırlanırken evrenin farklı unsurlarının doğru bir biçimde adlandırıldığı sistematik bir envanter ortaya koymak ve zihin dışı dünyanın değişik alanlarını da olabildiğince eksiksiz bir şekilde açıklamak amaçlanmıştır (Bottéro, 2012b, s. 52; Leick, 2019, s. 109). Çünkü tanrıların bir şey yaratırken onun adını söylediklerine ve bu adın yaratılan şeyin özünü, doğasını gösterdiğine inanılmıştır. Bu sebeple de adı bulunmayan şeylerin var olmadıkları düşünülmüş ve onlara vâkıf olunamayacağı kabul edilmiştir. İnsanların ise doğru adları keşfedip onların kendi dünyalarındaki yerlerini tanımlayacak şekilde sınıflandırdıkları takdirde çevreleriyle anlamlı bir ilişki kurabilecekleri var sayılmıştır (Leick, 2019, s. 109-110; Bottéro, 2019, s. 16). Dolayısıyla bu durum söz konusu listeleri Mezopotamyalıların düşünsel yaratıcılıklarının aynası hâline getirmiştir. Böylece zamanla hukuk, tıp, matematik ve bunlarla aynı kategoride tanımlanan kehanet gibi alanlarda yüzlerce başlığın oluşturulduğu kapsamlı listeler ortaya çıkmıştır (Van De Mieroop, 2020, s. 242-244).

Bu noktada günümüze ulaşan kayıtların arasında kehanet metinlerinin önemli bir yer tutması onun Mezopotamya kültürüne özgü zihin etkinliklerinin en iyi gözlemlendiği alanlardan biri olmasını sağlamıştır (Ulanowski, 2019, s. 52-53; Bottéro, 2012b, s. 151). Hâliyle Eski Mezopotamyalıların hayvanlar âlemine dair gözlemlerinin ve düşüncelerinin önemli bir kısmını kehanet metinleri oluşturmuştur. Zira hayvanlar ile alakalı neredeyse tüm doğal fenomenler tanrıların insanlara gönderdiği bir kehanet işareti olarak görüldüğü için bunlar farklı kehanet metinlerinde uzun uzadıya listelenip yorumlanmıştır (Foster, 2002, s. 274; Ulanowski, 2019, s. 51).

Burada şunu belirtmek gerekir ki kehanet metinlerinde hayvanlar ne kadar detaylı ve kapsamlı bir şekilde ele alınmış olurlarsa olsunlar (Foster, 2002, s. 275) çıkarımların esasen Eski Mezopotamyalıların düşünce ve inançlarının bazı belirgin özelliklerini aksettirdikleri görülmektedir. Bu nedenle güncel çalışmalarda entelektüel bir çabanın sonucunda ortaya çıkmış olmalarına rağmen kehanet metinlerinin (Koch, 2015, s. 5) doğa tarihine ya da zoolojiye uygunluğuna değil, (Foster, 2002, s. 275; Van De Mieroop, 2020, s. 241-242) hayvanlar aracılığıyla toplumsal ve kültürel değerleri nasıl ihsas ettiklerine dikkat edilmektedir (Koch, 2015, s. 5; De Zorzi, 2022). Zira kehanetin bir noktaya kadar bilimsel uğraşlar ile örtüştüğü hatta doğa ve insan bilimlerine sayısız katkı verdiği hâlde sahte bir bilim olmanın ötesine geçemediği anlaşılmaktadır. Ancak onu yaratanların gördüğü, yargıladığı ve yaşadığı biçimiyle anlamaya çalışıldığında kehanetin belirli ilkeleri, kaideleri olduğu (Bottéro, 2012b, s. 151-152; Ünal, 2020, s. 229-230) ve işaretlerin yorumlanmasında çoğu zaman içinden çıktıkları kültürlerin normatif eğilimlerinin/temayüllerinin yadsınamayacak kadar etkili oldukları görülmektedir (Koch, 2015, s. 2).

Diğer taraftan kehanet bir bakıma zorluklarla yüz yüze kalan insanoğlunun kaderine boyun eğmek yerine zekâsını, yaratıcılığını, iradesini, teknik olanaklarını ve bilgisini içgüdüsel yaşam tutkusuyula birleştirerek verdiği mücadelenin sonucunda ortaya çıkmış bir uğraştır (Ünal, 2020, s. 229-230). Bundan dolayı kehanetin, sosyal ve bilişsel belirsizlikler ile başa çıkmakta işlevsel bir araç olduğu kabul edilmektedir (Koch, 2015, s. 1-2). Bu noktada hayvanlar kurban edildiklerinde doğrudan tanrılara danışmaya imkân verdikleri ve hareketleri yahut görünümleri ile de tanrılarının niyetlerini gösterdikleri için Mezopotamya kehanet geleneğinde oldukça önemli bir rol almışlardır.

2. ESKİ MEZOPOTAMYA KEHANET UYGULAMALARINDA KURBAN EDİLEN HAYVANLARIN İÇ ORGANLARININ YORUMLANMASI

Eski Mezopotamya yaratılış metinlerinde insanların tanrıların yerine getirmesi gereken işleri/angaryaları üstlenmek için yaratıldıkları vurgulanmıştır (Bordreuil et al., 2015, s. 463-466; Çayır, 2020, s. 99-102). İnsanların yükümlü oldukları işlerin başında da tanrıların düzenli bir şekilde beslenmeleri yer almıştır (Black & Green, 2017, s. 136, 285; Bottéro, 2023, s. 113-114). Dolayısıyla tapınaklarda her gün yapılan ritüellerin eşliğinde tanrılara muazzam miktarda yiyecek ve içecek sunulmuştur (Bottéro, 2012b, s. 251; Oates, 2015, s. 185). Tanrıların şanına yakışacak biçimde özenle hazırlanmış sofralarda etin özellikle de bol miktarda koyun etinin

bulunmasına oldukça dikkat edilmiştir (Scurlock, 2002a, s. 389; Bottéro, 2012b, s. 251; Black & Green, 2017, s. 136). Çünkü tanrıların koyunu çok sevdiklerine inanılmıştır. Onların lezzetli bir et yiyebilmeleri için de kurbanlık koyunlar besili hâle gelinceye kadar ağıllarda iki yıl boyunca özenle beslenmiştir. Ardından da sağlıklı ve semiz olan hayvanlar bir ritüelle arındırılarak tanrılara kurban edilmiştir (Scurlock, 2002a, s. 391; Mutlu, 2014, s. 7-8, 13).

Böylelikle insanlar ile tanrılar arasında kurulan ve her iki taraf için de karşılıklı faydaları olan ilişki kuvvetlendirilmiştir. Bu noktada düzenli kurban sunularının daha çok tanrıların yararına olduğu görülmektedir. Fakat Mezopotamya'da hayvanlar kurban olarak yalnızca tanrıların sofralarını donatmak için değil, aynı zamanda onların insanların taleplerine cevap vermeleri için de sunulmuştur. Bu noktada insanların başlıca taleplerinden biri ise tanrıların kendilerini kehanetler ile bilgilendirmeleri olmuştur (Scurlock, 2002a, s. 389, 403; Scurlock, 2006, s. 253). Çünkü insanüstü yeteneklere sahip varlıklar olan tanrıların insanları ilgilendiren her türlü bilgiye istedikleri an erişebildiklerine ve onları gizemli kehanet işaretleri vasıtasıyla insanlara lütfettiklerine inanılmıştır (Bottéro, 2012a, s. 119; Koch, 2015, s. 3). Söz konusu işaretleri doğrudan elde etmenin ise çeşitli dualar ve sunular eşliğinde (Koch, 2015, s. 124) geceleyin başlanan özel bir ritüel ile kurban edilen koyunların¹ iç organlarının fiziki özelliklerinin incelenmesi (iç organ falı) sonucunda mümkün olduğu düşünülmüştür (Koch-Westenholz, 2000, s. 13; Steinkeller, 2005, s. 12).

Nitekim kehanet almak için kurban edilen koyunun (Koch, 2015, s. 124) kulağına bir soru fısıldandığında tanrıların bu sorunun cevabını (Van De Mieroop, 2022, s. 155) kurban kabul olursa (Koch-Westenholz, 2000, s. 52; Koch, 2015, s. 125) hayvanın iç organlarının üzerine çivi yazısına benzer kehanet işaretleri ile yazdıklarına inanılmıştır (Frahm, 2010, s. 98). Oldukça karmaşık olan bu işaretler doğru bir şekilde okunduğunda/yorumlandığında ise insanların eylemlerini tanrıların hükümlerine uygun bir şekilde icra edebileceklerine kanaat getirilmiştir.

Bu durum oldukça önemlidir. Zira tanrıların hükümlerine göre yaşanılacağından emin olduğu için yöneticilerin (Heeßel, 2010, s. 163-164) iç organ falına başvurarak aldığı kararların meşruiyetinden de şüphe duyulmamıştır. Hâliyle, iç organ falı Mezopotamya tarihinin tüm

¹ İç organ falı için yapılan kurban sunularında neredeyse her zaman koyun tercih edilmiştir. Çünkü bir Sumer şiirinde ifade edildiği üzere koyunların insanları temsil ettiğine inanılmıştır. (Durmuş, 2019, s. 30).

dönemlerinde siyasi, askeri ve dini meselelerde en çok itibar edilen kehanet yöntemlerinden biri olmuştur (Maul, 2007, s. 368).² Buna bağlı olarak da farklı merkezlerde her yıl binlerce koyun (Koch-Westenholz, 2002, s. 141) tanrıların göndereceği olumlu cevapları/işaretleri bulabilmek için kurban edilmiştir.

Kurban edilen hayvanın organlarında aranılan ilk işaret (Van De Mieroop, 2022, s. 227) ise Akadca “*naplastu*” ya da “*manzāzu*” olarak tanımlanmıştır (Starr, 1990, s. XXXIX-XL). Bu işaretin karaciğerin sol lobunun üzerinde görülen oluk/çizgi biçimli dikey bir iz olduğu kabul edilmektedir. Modern araştırmacılara göre, bu iz kurbanın kabul olduğunu ve incelemeye devam edilebileceğini gösteren işarettir (Koch-Westenholz, 2000, s. 52; Koch, 2015, s. 100). Nitekim çeşitli iç organ falı metinlerinden anlaşıldığı üzere diğer kehanet işaretleri ancak *naplastu/manzāzu* yorumlandıktan sonra ele alınmıştır (Starr, 1990, s. XXXIX).

Söz konusu işaretlerin nasıl yorumlanacakları ise “*Bārūtu*” kehanet serisinde oldukça detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Yaklaşık 100 tabletten oluşan bu seride organların üzerinde görülen her işaretin renk, sayı, doku, konum ve biçim gibi niteliklerine bakılarak belirlenen olumlu ya da olumsuz binlerce anlam sistematik biçimde listelenmiştir (Koch, 2015, s. 95, 82). Fakat yorumlamaya etki eden birçok değişken olmasına rağmen umumiyetle incelenen organın normal/sağlıklı görünüp görünmediğine bakılmıştır. Çünkü parazitler veya hastalıklar nedeniyle zarar görmemiş ya da deforme olmamış her organın incelemeye olumlu yönde etki eden bir işaret olduğu kabul edilmiştir. Bu nedenle de iç organ falı için kurban edilecek koyunların sağlıklı olduklarını gösterir şekilde (Scurlock, 2002a, s. 397) fiziki açıdan kusursuz olmalarına önem verilmiştir (Koch, 2015, s. 12, 82).

Nitekim iç organ falı ritüellerinde okunan bir kurban duasında (*ikribu*) da seçilecek koyunların uzuvlarının sağlam olması gerektiği açıkça belirtilmiştir (Starr, 1990, s. XXVI). Özellikle de hayvanların boynuzlarında, kulaklarında ve toynaklarında herhangi bir kusurun olmamasına dikkat edilmiştir. Zira kurbanlık hayvanları tedarik etmekle görevli kimseler tarafından hazırlanan raporlarda iç organ falı ritüeli için uygun görülmeyen hayvanların bu üç uzvundaki kusurlar listelenmiştir. Ayrıca söz konusu raporlarda sahibi tarafından damgalanmış hayvanların da kurban edilmek için uygun olmadıkları ifade edilmiştir (Leichty & Guinan, 2014, s. 103-

² İç organ falı ritüellerinde tanrılara sorulan soruların kayıtlarının tutulduğu “*tamitū*” denilen Akadca metinlerde kişisel sorular da bulunmaktadır. (Starr, 1990, s. XXIX). Ancak iç organ falı oldukça masraflı bir kehanet yöntemi olduğu için bu hizmetten faydalanalar nispeten varlıklı kimseler olmuştur. (Koch, 2015, s. 71).

106). Çünkü kurban dualarında kesilecek koyunların lekesiz olmaları gerektiği kesin bir şekilde vurgulanmıştır.

Öte yandan ritüelin eksiksiz bir şekilde icra edilebilmesi için bazen uygun niteliklere sahip dört koyun temin edilmesi gerekmiştir. Ancak kurban edilen hayvanlardan yalnızca bir tanesinin iç organları incelenmiştir. Diğer kurban(lar) ise tanrıları hoşnut edip olumlu bir cevap alabilmek için çeşitli yiyecek ve içeceklerle beraber sunulmuştur (Koch, 2011, s. 462; Koch, 2015, s. 124-125). Organları incelenecek koyunun ağzının sedir reçinesi(?) ile³ arındırılması dikkat edilecek önemli hususlardan birisidir. Çünkü ritüelin farklı safhalarında kullanılan ve “büyük tanrıların sevgilisi” (*nāram ilāni rabūti*) olarak görülen sedir ağacının kokusunun tanrıların ritüele katılmalarını sağladığına inanılmıştır. Ayrıca modern araştırmacılar bu eylemin kesilen koyunun karkasının bir et parçasından ilahi bir araca dönüştürmek gibi büyülü bir anlamının da olabileceğini düşünmektedirler (Starr, 1983, s. 48-49; Koch, 2015, s. 125, dn. 327).

3. ESKİ MEZOPOTAMYA KEHANET UYGULAMALARINDA MEKÂNSAL ÇEVREDEKİ HAYVANLARIN HAREKETLERİNİN VE GÖRÜNÜMLERİNİN YORUMLANMASI

Eski Mezopotamya’da kurban edilen hayvanların iç organlarını incelemek daima tanrılarla iletişim kurmanın en saygın ve güvenilir yolu olarak görülmüştür. Ancak hayvanlardan kehanet işaretlerini elde etmek için her zaman onların öldürülmesi gerekmemiştir (Scurlock, 2002b, s. 364). Nitekim çivi yazılı kehanet literatürünün en kapsamlı eserlerinden biri olan “*Šumma Alu*” kehanet serisinde hayvanların hareket ve görünümünün yorumlandığı pek çok kehanete yer verilmiştir (Freedman, 1998, s. 2). Zira en az 120 tablettten oluşan *Šumma Alu* serisinin 22-49. ve 63-79. tabletlerinde tamamen hayvanlarla alakalı kehanetler bulunmaktadır (Koch, 2015, s. 239, 245, 251). Ayrıca söz konusu tabletlerde adı geçen hayvanların

³ Hoş bir kokuya sahip olan sedir ağacı Eski Mezopotamya’da ritüellerde sıklıkla kullanılan ağaçlardan birisidir. Nitekim iç organ falı ritüelinin farklı safhalarında sedir ağacının kullanıldığı ritüel boyunca okunan dualardan (*ikribi*) anlaşılmaktadır. Çünkü sedir ağacı Mezopotamya panteonunun önemli tanrılarında olan Güneş ve Adalet Tanrısı Şamaş ile özleştirilmiştir. İç organ falı ritüelleri de bir mahkeme olarak görüldüğü için ritüele “yargının efendisi” (*bēl dīnim*) Şamaş’ın başkanlık ettiğine ve kurban edilen koyunun iç organlarına kehanetleri yazanın yani hükmü verenin o olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle ritüelde kullanılan sedir reçinesinin(?) kokusunun sabahleyin dağlardaki sedir ormanlarının kokuları ile ortaya çıktığına inanılan *Šamaş*’ın gece boyunca süren ritüelin ardından kesin bir hüküm vermesini sağlayacağı düşünülmüştür. (Ören & Ateş, 2023, s. 445; Steinkeller, 2005, s. 14-16).

bazılarından serinin farklı kısımlarında da yer yer bahsedilmiştir.⁴ Çünkü kehanetlerde her ne kadar hayvanlardan bahsediliyor olsa da esasen geniş bir yelpazede Eski Mezopotamya'daki günlük hayatın içinde geçtiği mekânsal çevre ve insanların karşılaştıkları yaygın olaylar yorumlanmıştır (Freedman, 1998, s. 2; Koch, 2015, s. 234). Yani insanların evcilleştirerek birlikte yaşadıkları veya yabancı olarak doğrudan yararlandıkları kimi zaman da yaşamlarını tehdit eden her hayvan (Aydın & Erdal, 2013, s. 4) çoğunlukla evin içerisinde veyahut çevresinde ya da şehirde bir yerde olduğunda kehanet işareti olarak değerlendirilmiştir (Koch, 2015, s. 234).

Bununla birlikte tabletler hayvanların görüldükleri yerlere göre değil, hangi hayvanın gözlemlendiğine göre düzenlenmiştir. Hayvanların sıralaması ise öncelikle insanlara olan yakınlıklarına ve alakalarına göre yapılmıştır. Dolayısıyla ilk önce evin içerisinde ya da çevresinde sürekli olarak insanlara tehdit oluşturan aynı zamanda da doğurganlığın sembolü olan yılanlar ve akrepler yorumlanmıştır. Ardından evde görülebilen diğer sürüngenler, küçük hayvanlar, eklembacaklılar devamında da evcil ve yabancı büyük hayvanlar listelenmiştir (Koch, 2015, s. 245). En sonda ise insanların hayatlarını sürdürdüğü yeryüzü ile tanrıların ikamet ettiği gökyüzü arasını işgal etmeleri sebebiyle ilahi alana yakın varlıklar olarak değerlendirilen kuşlar ele alınmıştır (Freedman, 2006, s. 3; Ay Arçın, 2019, s. 502).

Bu çerçeveden bakıldığında sıralamanın sadece yakından uzağa doğru değil, içeriden dışarıya ve aşağıdan yukarıya doğru ilerler biçimde yapıldığı görülmektedir (Foster, 2002, s. 274). Benzer bir şekilde kehanetlerde hayvanların hareketleri yorumlanırken de aşağı-yukarı, ön-arka ve sağ-sol gibi ikilikler sıklıkla kullanılmıştır. Kehanetlerin doğası gereği bu değişkenlerden biri olumlu (aşağı, ön, sağ) diğeri de olumsuz (yukarı, arka, sol) kabul edilmiştir (Guinan, 1989, s. 229; Koch, 2015, s. 235). Örneğin serinin 32. ve 33. tabletlerinde yer alan kehanetlerin birçoğunda kertenkeleler sağlık, mutluluk ve zenginlikle ilişkilendirilmişlerdir. Fakat kehanetlerden birinde uğurlu kabul edilen bu hayvanların yerden çatıya kadar tırmanmalarına olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Başka bir kehanette de kertenkelelerin insanların arkalarında durmaları kötü bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Buna karşılık kertenkelelerin çatıdan aşağıya inmeleri ve insanların önlerinde bulunmaları uğurlu işaretler olarak görülmüştür (Freedman, 2006, s. 169, 205; Koch, 2015, s. 235).

⁴ Örneğin serinin 5. tabletinin konusu bir evin inşa sürecidir ve bu kehanetlerden bazılarında evin temelini atılması esnasında görülen çeşitli hayvanların (karınca, tilki, yaban kedisi, köpek ve domuz) habercisi olduğu durumlardan bahsedilmiştir. (Freedman, 1998, s. 87, 91).

Bundan dolayı uğurlu kabul edilen hayvanların her hareketinin olumlu bir anlam taşımadığını söylemek mümkündür. Keza uğursuz hareketler de daima olumsuzluk ya da şanssızlık göstergesi olarak değerlendirilmemiştir. Nitekim bir kimseyi akrep sokması son derece acı verici menfi bir olaydır. Ancak *Şumma Alu* serisinin 31. tabletinde yer alan kehanetlerde akrebin vücudun sağ kısmında bir yeri sokmasının olumsuz sol kısmında bir yeri sokmasının ise olumlu bir işaret olduğu defalarca ifade edilmiştir (Freedman, 2006, s. 148-157). Çünkü Eski Mezopotamya toplumları sağ tarafın kendilerini sol tarafın da hasımlarını temsil ettiğine inanmışlardır.⁵ Bu nedenle sağ taraftaki olumsuzlukların aleyhlerine olduğunu sol taraftaki olumsuzlukların ise “düşmanımın düşmanı dostumdur” ilkesine benzer bir anlayışla lehlerine olduğunu kabul etmişlerdir.

Diğer taraftan yorumlamaya olumlu ya da olumsuz etki eden değişkenler yalnızca böylesi ikili karşıtlıklarla sınırlı kalmamıştır (Koch, 2015, s. 12-13). Zira *Şumma Alu* serisinde hayvanların olağan ya da olağan dışı davranışları, çıkardıkları sesler, doğum yapmaları, birbirlerini öldürmeleri, bir evi istila etmeleri, insanların üzerlerine veya eşyalarına idrarlarını/dışkılarını yapmaları gibi karşılaşılabilecek hemen hemen her durum listelenmiştir (Freedman, 2006; Freedman, 2017). Ayrıca bunlara yer, zaman, nicelik, biçim/boyut ve renk gibi değişkenler de eklenerek çıkarımlar daha da artırılmıştır. Ne var ki söz konusu değişkenlerin yorumlama ilkeleri henüz tam anlamıyla çözülememiştir.

Hatta bazı kehanet serilerinde renklerin işaret ettiği olumlu/olumsuz değer hayli belirgin olmasına rağmen *Şumma Alu* serisinde son derece muğlaktır. Zira serideki kehanetlerin geneline bakıldığında beyaz, kırmızı ve yeşil olumsuz, siyah renk ise olumludur (Koch, 2015, s. 235). Fakat kırmızı karıncalar uğursuz görülürken (Freedman, 2006, s. 245) kırmızı kediler (Freedman, 2017, s. 44) uğurlu kabul edilmiştir. Keza siyah cırcır böcekleri uğurlu sayılırken (Freedman, 2006, s. 279) siyah köpekler uğursuz addedilmiştir (Freedman, 2017, s. 62). Bu noktada bazı modern araştırmacılar renklerin olumlu/olumsuz değerinin nitelenen olgunun türüne bağlı olabileceğini düşünmektedirler (Koch, 2015, s. 236). Buna bağlı olarak

⁵ İnsanların büyük bir kısmı sağ elini kullandığı için sağ el genellikle sol elden daha güçlüdür. Ayrıca Eski Mezopotamya’da sağ elin solda bulunan kalbin üzerine konulmak suretiyle selamlaşmanın, yardımlaşmanın, iyi niyetin ve saflığın eli olduğuna inanılmıştır. Dolayısıyla sağ tarafın doğruluğu, adaleti, ahlakı ve dini değerleri temsil ettiği ve uğurlu olduğu düşünülmüştür. Buna karşılık sol tarafın karşıt ilkeleri sembolize ettiği ve uğursuz olduğu kabul edilmiştir. (Black & Green, 2017, s. 253; Guinan, 1996, s. 5, 7).

da sağ-sol ikiliğinde olduğu gibi aynı kehanette iki uğurlu işaretin ya da iki uğursuz işaretin bir arada bulunmasının olumlu bir durumu, uğurlu bir işaretle uğursuz bir işaretin birleşiminin ise olumsuz bir durumu gösterdiği iddia edilmektedir (Koch-Westenholz, 1995, s. 11). Ancak *Šumma Alu* serisinde bu iddia ile hem örtüşen hem de çelişen kehanetler bulunmaktadır. Dolayısıyla renklerin nasıl yorumlandıkları ile alakalı kesin kurallar koymanın henüz mümkün olmadığı savunulmaktadır (Smith, 2016, s. 22-23).

Bundan ötürü kırmızı karıncaların ve siyah köpeklerin uğursuz kabul edilmelerine yol açan kültürel ve sembolik anlamlara bakmak yerinde olacaktır. Çünkü *Šumma Alu* serisinin hermenötiğinin kültürel değerleri yansıttığı kabul edilmektedir (Koch, 2015, s. 233, 236). Buna istinaden kırmızı karıncaların uğursuz görülmelerinin karıncaların yer altında yaşamalarıyla yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir. Zira karıncaların yer altı ve yeryüzü arasındaki bitmek bilmeyen devinimleri onların öteki dünyadan gelen nahoş haberleri taşıdıkları düşüncesini hâkim kılmıştır (Maul, 1994, s. 349). Kırmızı karıncaların ise türlü fenalıklarla ilişkilendirilen yer altı tanrıçası *Ereškigal*'in (Oates, 2015, s. 183) en kötü haberlerini ulaştırdıklarına inanılmıştır (Scurlock, 2002b, s. 368). Bu sebeple evlerde karıncaların özellikle de kırmızı karıncaların ortaya çıkmaları insanları bir hayli tedirgin etmiştir (Smith, 2016, s. 25). Bu durum bir sorunla ya da sıkıntı ile karşılaşıldığında okunan ŞU.İLLA denilen “el açma” dualarından (Duymuş Florioti, 2013, s. 34) birinde şöyle dile getirilmiştir: “*Evimde ortaya çıkan kırmızı karıncaların kötülüğü yüzünden, evimde bulunan (ve) karşı karşıya geldiğim işaretlerin kötülüğü, bedbahtlığı (ve) nahoşluğu yüzünden kaygılıyım, endişeliyim ve sürekli korku içindeyim*” (Smith, 2011, s. 382).”

Kırmızı karıncaların bu denli huzursuzluğa sebebiyet vermelerinin onların ölümün işareti olarak görülmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Zira *Šumma Alu* serisinin 5, 17 ve 37. tabletlerinde yer alan kehanetlerde kırmızı karıncaların görüldüğü evin sahibinin öleceği açıkça dile getirilmiştir. Ancak bu işaretler aynı zamanda tanrılar tarafından gönderilen bir uyarı olarak da görülmüştür (Dilek, 2019 s. 175) ve öngörülen kötülüklerin “*namburbi*” adı verilen ritüel ile bertaraf edilebileceği düşünülmüştür (Duymuş Florioti, 2013, s. 37). Çünkü Eski Mezopotamya toplumlarının kader anlayışı geleceğin mutlak olarak tayin edilmesinden ziyade ileride gerçekleşmesi muhtemel olayların tasavvuru üzerine teşekkül etmiştir (Black & Green, 2017, s. 150). Yani tanrıların eninde sonunda bir hüküm verecekleri ve onun gerçekleşeceğine inanılmış ama verilen hükmün

o an için geçerli olduğuna ve tanrıların da tıpkı insanlar gibi ikna edildikleri takdirde kararlarını değiştirebileceklerine kanaat getirilmiştir (Bottéro, 2012b, s. 55).

İşte bu yüzden Eski Mezopotamya toplumları gelecekte karşılaşılabilecekleri olayları gerçekleşmeden önce kehanet işaretleri vasıtasıyla öğrenmeye ehemmiyet vermişlerdir. Eğer gözlemlenen işaretler olumluysa yalnızca hükmün tecelli etmesini beklemeleri yeterli olmuştur. Fakat onları bir fenalık bekliyorsa da çaresiz kalmamışlar, *namburbi* ritüeli sayesinde tanrılarla uzlaşarak uğursuzlukları/kötülükleri kendilerinden uzaklaştırmışlardır (Oates, 2015, s. 188; Bottéro, 2012a, s. 119).

Mezopotamya’da farklı merkezlerde keşfedilen *namburbi* ritüeline ait 140’ın üzerindeki tableten anlaşıldığı üzere bu ritüelin herhangi bir uğursuz işaretin etkilerine karşı gerçekleştirilmesi mümkündür (Çeçen vd., 2020, s. 159). Bununla birlikte *namburbi* ritüeline en çok hayvanların hareketlerinin ve görünümünün işaret ettiği kötülükleri savuşturmak için başvurulmuştur.

Söz konusu tabletlerde bahsedilen hayvanlardan biri de köpektir (Maul, 1994, s. 12). Evcilleştirilmiş ilk hayvanlardan olan köpek yerleşik hayata geçmeden önce avcılara yardımcılık yapmış (Baskıcı, 1998, s. 84) ilk yerleşimlerin kurulmasından sonra da insanlarla birlikte yaşamaya devam etmiş ve onların evlerine, sürülerine bekçilik yapmıştır. Çok uzun bir zamana yayılan bu güven ilişkisinden dolayı Eski Mezopotamya’da da köpeğin insanların sadık yardımcısı olduğu kabul edilmiştir. Nitekim hayvan hikâyelerinin anlatıldığı Akadca bir metinde (*iškar šēlebi*) köpek “vahşi hayvanların kovucusu” (*muṭarrid umāmi*) ve “şehrin habercisi” (*nāgir āli*) olarak nitelendirilmiştir (Kienast, 2003, s. 43, 45; De Zorzi, 2022). Ancak köpek mizacı oldukça belirsizdir. Zira hem vahşi doğada hem de insanların arasında yaşar. İnsanların dostu, koruyucusu ve yardımcısı olduğu kadar saldırgan tavırlarıyla yaralanmaya, hastalığa ve ölüme de sebep olur. Bu nedenle köpek hem sadık hem de tekinsiz bir varlık olarak görülür.

Eski Mezopotamya’da onun bu ikili rolü ise doğrudan “siyah köpek” olgusu ile ilişkilendirilmiştir. Çünkü çivi yazılı metinlerde siyah köpeğin hem iyilikle hem de kötülükle olan münasebetlerine atıf yapılmıştır (Plantholt, 2017, s. 168; Kağnıcı, 2019, s. 63). Şöyle ki siyah köpeğin dışkısı, tüyleri, salyası, iç organları ve vücut parçaları tıpta ve büyüde şifa amaçlı kullanılmıştır (Plantholt, 2017, s. 166; Kağnıcı, 2018, s. 33). Fakat büyü metinlerinde siyah köpek ıssız bozkırlarda kervanlara pusu kurup saldıran vahşi bir hayvan olarak da nitelendirilmiştir. Dolayısıyla bazı

modern araştırmacılar siyah köpek imgesinin haydutluk ile ilişkilendirilen bir metafor olduğunu düşünmektedirler (Veenhof, 1996, s. 426; Albayrak & Zorođlu, 2023, s. 1371-1372; Erol, 2014, s. 42-43). Keza bunu destekler biçimde *Šumma Alu* serisinin 47. tabletinde yer alan bir kehanette de siyah köpeklerin tekinsiz olduğuna atıfta bulunulmuş ve siyah bir köpeğin girdiği tapınağın artık güvende olmayacağı ifade edilmiştir (Freedman, 2017, s. 63).

Diğer taraftan siyah köpeklerin tacirlere pusu kurduğu bozkırların aynı zamanda ifritlere de ev sahipliği yaptığına inanılmıştır. Dolayısıyla siyah köpeklerin herhangi bir vahşi hayvandan ziyade şeytani varlıklar olarak görüldüğu düşünölmektedir (Plantholt, 2017, s. 169). Hakikaten Sami toplumlarda bu inanış oldukça yaygındır ve ileriki dönemlerde de hadis kitaplarında siyah köpeklerin şeytan olduğuy ya da şeytanın siyah köpeklerin suretine girdiği birçok defa dile getirilmiştir (Demirel, 2014, s. 82).

Aslında Eski Mezopotamya toplumları her ne kadar vahşi hayvanların kana susamış tabiatlarından örkmüş olsalar da onların saldırganlıklarını meşru saymışlardır. Çünkü “kurdun kuzuyu boğması” ya da “aslanın oğlağı kapması” ilahi düzenin bir parçası olarak görölmüştür. Ancak vahşi doğay ile uygar dünya arasında bir sınır belirlenmiş ve bu sınırın ihlal edilmesi hoş karşılanmamıştır (Wiggermann, 1996, s. 211, 214). Hatta bu yüzden Eski Mezopotamya’da öngörülemez biçimde yarı yabani yarı uysal bir mizaca sahip olduğuy için köpeğe oldukça temkinli yaklaşılmıştır. Bu durum *Šumma Alu* serisinde yer alan kehanetlere de bir şekilde yansımıştır. Zira kehanetlerde hem insanlara yardımcı oldukları için olumlu kabul edilen bekçi köpeklerine hem de sokaklarda başıboş süröler halinde gezen, durmadan havlayan ve uluyan saldırgan, yarı vahşi sahihsiz köpeklere ve onların şehir halkı için işaret ettiği olumsuzluklara defalarca değinilmiştir (Freedman, 2017, s. 52-53; Zorzi, 2022).

O hâlde uygarlığın ötesindeki yaşamı sembolize eden vahşi hayvanların (Foster, 2002, s. 286) sınırı ihlal edip insanların yaşam alanlarına girmelerinin uğursuz işaretler olarak göröldüğünü söylemek mümkündür (Zorzi, 2022). Çünkü bu durumun ilahi hoşnutsuzluğun bir göstergesi olduğuna ve çeşitli kötölüklerin ortaya çıkmasına yol açacağına inanılmıştır (Wiggermann, 1996, s. 211). Nitekim *namburbi* ritöel metinlerinin bazıları insanların evlerinde görölen vahşi hayvanların hareketlerinin ortaya çıkaracağı kötölükleri engellemeye yönelik düzenlenmiştir (Caplice, 1967, s. 14-21). Keza *Šumma Alu* serisinin 44. tabletinde yer alan kehanetlerde de çeşitli vahşi hayvanların şehrin içerisinde ya da çevresinde görölmelerinin işaret ettiği olumsuzluklar ifade edilmiştir.

Söz konusu kehanetlerin önemli bir kısmında ise tilkilerin hareketleri yorumlanmıştır (Freedman, 2017, s. 34-36). Esasen bu şaşkıncı değildir. Zira çivi yazılı edebi gelenekte tilkiler şehirler ile ilişkilendirilen imgelerden biridir ve bir felaketin ardından harabeye dönen şehirlerin konu edildiği ağıtlarda ıssız şehirleri mesken tutan tilkilerden sıklıkla bahsedilmiştir (Y. Cohen, 2017, s. 543, dn. 14). Hâliyle, bu imge *Šumma Alu* serisine de sirayet etmiş ve kehanetlerde bir tilkinin devamlı olarak yaklaştığı şehrin terk edileceği, meydanında bir tilkinin koştuğu şehrin ise ıssızlaşacağı dile getirilmiştir (Freedman, 2017, s. 36). Bu noktada şunu belirtmek gerekir ki acı tecrübeler ile yakından ilişkili olan bu kehanetler muhtemelen Eski Mezopotamyalıların hafızalarında bir baba nasihati gibi yer etmiştir. Zira MS 567 yılına ait “Astronomi Günlükleri” olarak adlandırılan kayıtlarda dahi şehre giren tilkinin uğursuz bir olay olduğu not edilmiştir (Pirngruber, 2013, s. 202, 206).

4. ESKİ MEZOPOTAMYA KEHANET UYGULAMALARINDA YENİ DOĞMUŞ HAYVAN YAVRULARINDAKİ OLUŞUM BOZUKLUKLARININ YORUMLANMASI

Eski Mezopotamya’da bir doğumun sorunsuz şekilde gerçekleştiğini ifade etmek için Sumerce “*SĪ.SĀ*”, Akadca “*ešēru*” (Stol, 2000, s. 129, 257), doğum anında yaşanan güçlükler için de Sumerce “*LA.RA.AḪ*”, Akadca “*pušqu/pašāqu*” (Civil, 1974, s. 331) terimleri kullanılmıştır (Sabuncuo, 2020, s. 1829). Bir sebepten dolayı olağanın dışında bir görünüme sahip olarak doğan yavrulara ise “*izbu*” adı verilmiştir (CDA I, s. 137.; CAD I-J, s. 317). Modern tıpta bu duruma yani normalden uzaklaşma/sapma hâline ya da doğuştan şekil bozukluğuna “anomali” denilmiştir (Kocatürk, 1994, s. 57).

Etraflarında olan biten hemen hemen her şeyi tanrısal bir işaret olarak gören Mezopotamya toplumları, olağandan farklı biçimde doğmuş insan ya da hayvan yavrularının da kadere etki edecek özel anlamlar taşıdıklarına inanmışlardır. Bu sebeple nadiren gerçekleşen bu durumların varlığından hem haberdar olmak istemişler hem de onların görünümlerinden yola çıkarak geleceğe dair yorumlar yapmışlar ve bunları kayıt altına almışlardır (Bottéro, 2012b, s. 55-56; Hooke, 1955, s. 337; Duymuş Florioti, 2013, s. 37). Bu hususa atıfta bulunan ilk belgelerden biri *Belšunu* adlı birinin ağzı sırtında doğan bir buzağının anlamını öğrenmesi için ulaşı *Addâ*’ya Kâhin *Šamaš-muballit*’e danışmasını emrettiği Eski Babil Dönemi’ne tarihlenen bir mektuptur (Leichty, 1970, s. 7).

Öte yandan kâhinlerin sıra dışı doğumlar ile alakalı görüşleri yalnızca halkın değil, devlet yönetiminin de ilgisini çekmiştir. Nitekim kâhinlerin krallar ya da yöneticiler ile yaptıkları yazışmalarda zaman zaman bu durumdan bahsedilmiştir. Ancak bu hususta sadece birkaç rapor ve mektup bulunmaktadır. Söz konusu belgelerin varlığı idarecilerin sıra dışı doğumları göz ardı etmediklerini gösterse de yazışmaların oldukça az olması sebebiyle bu kehanet uygulamasının devlet yönetiminde iç organ falı kadar etkili olmadığı gözlemlenmektedir. Öyle ki sıra dışı bir şekilde doğmuş yavruları bulmaları için kâhinlere görevlendirme dahi yapılmamıştır.

Çünkü halktan herhangi birinin bu şekilde doğmuş hayvanı ya da insanı tespit etmesi mümkündür. Hâliyle, sıra dışı doğumların bildirilmesi halkın sorumluluğunda olmuştur (Koch, 2015, s. 262-263, 272-273). Nitekim Kâhin *Nergal-eřir*'in krala gönderdiği bir raporda *Tamdanu* adında birinin gelip kendisine domuzunun sekiz bacaklı ve iki kuyruklu bir yavru doğurduğunu bildirdiğini ifade etmiştir. Ayrıca raporun sonuna *Tamdanu*'nun yavruyu tuzlayarak sakladığını da not etmiştir (Hunger, 1992, s. 157). Esasen *Tamdanu*'nun ölmüş yavrunun çürümesini engellemek için yaptığı bu eylem kâhinler için oldukça önemlidir. Zira bazen yavru kırsal bölgelerde doğmuş olsa bile merkeze götürülüp uzman bir kâhin tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir (Maul, 2007, s. 367). Dolayısıyla böyle durumlarda bir uzman tarafından inceleninceye kadar yavruların uzun süre bozulmadan korunmaları gerekmiştir (Bottéro, 2023, s. 65).

Kâhin *Bel-uşezib* tarafından kaleme alınan bir mektuptan anlaşıldığı üzere yavruların zarar görmeden muhafaza edilmesi de aslında halkın görevidir (Koch, 2015, s. 273). Zira söz konusu mektupta kâhin, *Sin-ereş* adlı birinin ineğinin bir "aslan" doğurduğunu ve kendisini uyarmasına rağmen onun yavruyu kesip yediğini belirtmiştir. Mektubun devamında ise *Sin-ereş*'in olaya tanık olan bir çiftçiyi ve kâtibi öldürdüğünü ancak hizmetkârlarının her şeyi gördüğünü ve onların mahkemede kralın huzurunda şahitlik yapabileceklerini ifade etmiştir.

Bel-uşezib mektubunda bu kehanet işaretinin anlamını açıklamamıştır. Fakat kralın danışmanlarından biri olan *Bel-uşezib*'in yavruyu incelemek istediğini kesin bir şekilde belirtmesi bu yavrunun kralı ilgilendiren önemli bir işaret olduğunun göstergesidir (Parpola, 1993, s. XXVII, 100). Nitekim bunun gibi işaretlerin derlendiği "*şumma İzbu*" adlı kehanet serisinde bir hayvanın aslana benzeyen yavru doğurması kralın kudretini gösteren uğurlu bir işaret olarak kaydedilmiştir (Leichty, 1970, s. 73; Koch, 2015, s. 273).

Kâhinlerin böylesi sıra dışı doğumları yorumlarken başvurdukları temel kaynak olan bu seri yaklaşık 2000 kehanetin 24 tablet ve üç bölümde (Leichty, 1970, s. 2-3) bir araya getirildiği nispeten kısa bir kılavuzdur (Rochberg, 2004, s. 88; Koch, 2015, s. 266). *Šumma Īzbu* serisinin ilk bölümü (1-4. tabletler) insanlarda görülen malformasyonlara (oluşum bozukluğu, biçim kusuru) (TTDK M, s. 51) ayrılmıştır. Ardından 5. tablette sakat doğan kuzulardan bahsedilmiştir. Serinin özünü oluşturduğu düşünülen 6-17. tabletlerde ise insan ya da hayvan ayrımı yapılmadan oluşum bozukluğuyla doğan “*izbu*⁶” olarak adlandırılan yavrular ele alınmıştır. Geri kalan yedi tablette ise belirli hayvan türlerinin sıra dışı bir görünüme sahip olarak doğmuş olan yavruları ve yetişkin hayvanların bazı anormal davranışları yorumlanmıştır. Söz konusu tabletlerde adı geçen hayvanlar ise şunlardır: koyun ve keçi (18. tablet), sığır ve eşek (19. tablet), at (20. ve 21. tabletler), domuz (22. tablet), köpek (23. tablet), vahşi hayvanlar (24. tablet) (De Zorzi, 2011, s. 44-45).

Görüldüğü üzere *Šumma Īzbu* serisinde yer alan kehanetlerin çoğunluğu yeni doğmuş hayvanların ve insanların vücutlarındaki oluşum bozukluklarının yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Söz konusu kusurların bazıları doğum lekeleri gibi oldukça zararsızdır ancak bazıları yapışık ikizlik gibi ciddi hatta yaşamı tehdit edecek kadar ileri derece oluşum bozukluklarıdır.⁷ Bu arada yavrunun oluşum bozukluğunun önemsiz ya da hayati olmasının kehanetin anlamına etki etmediğini belirtmek yerinde olacaktır. Zira kehanetlerin işaret ettikleri hususlar yorumlanan oluşum bozukluğunun vücudun hangi kısmında yer aldığına göre belirlenmiştir (Koch, 2015, s. 264). Örneğin karın ve bağırsaklar besinler ile ilişkilendirilmiş bu nedenle de karın bölgesindeki oluşum bozuklukları kıtlık ve yağmanın habercisi olmuştur. Keza vücudun üst kısmında yer alan baş en yüksek mevki yani kralı, gövde ve baş arasındaki bağlantıyı kuran boyun ise

⁶ Bu ifade yeni doğan herhangi bir sakat ya da kusurlu canlıyı tanımlamak için kullanılan genel bir terimdir. Zira kâhin raporlarında *izbu* ifadesi bir kez buzağıyı bir kez de domuz yavrusunu tanımlamak için kullanılmıştır. Ritüel metinlerinde ise *izbu*'nun bir hayvan ya da bir insan olabileceği ifade edilmiştir. Bununla birlikte modern araştırmacılar *Šumma Īzbu* serisinin 5. tabletini göz önüne olarak bu terimin daha çok bir kuzuyu tanımlamak için kullanıldığını düşünmektedirler. (Leichty, 1970, s. 3 dn. 4). Dolayısıyla en azından *Šumma Īzbu* serisinde *izbu* terimin özellikle sakat/kusurlu doğan hayvanları belirtmek için kullanıldığı kabul edilmektedir. (De Zorzi, 2011, s. 43 dn. 2).

⁷ Burada şunu ifade etmek gerekir ki oluşum bozuklukları ne kadar tedirgin edici ve dramatik olursa olsun böyle doğmuş yavrular yalnızca olumsuz durumların işareti olarak değerlendirilmemiştir. (Koch, 2015, s. 262). Ancak insanlarda ya da hayvanlarda uğursuz bir işaret tespit edildiğinde de onun kötü etkilerinden kurtulmak için doğumun olduğu evde *namburbi* ritüelinin yapılması gerekmiştir. (Caplice, 1965, s. 127-129).

saltanatın gücünü temsil etmiştir. Dolayısıyla bu bölgelerdeki oluşum bozuklukları genellikle kral ve onun ülke üzerindeki hakimiyeti ile ilişkilendirilmiştir. Tahmin edileceği üzere bir bedende iki baş ya da boyun bulunması da hakimiyeti ele geçirmek için çatışan güçlerin varlığına işaret etmiştir. Nitekim serinin 5. tabletinde bir koyunun iki boyunlu bir aslan doğurmasının halkın daha güçlü bir lidere biat edeceğinin yani hükümdarın değişeceğinin işareti olduğu ifade edilmiştir (De Zorzi, 2011, s. 54-57).

Bu kehanette kral ile ilişkilendirilen bir diğer işaret ise aslandır. Zira çivi yazılı literatürün önemli bir kısmında olduğu gibi *Šumma Īzbu* serisinin hermenötiği de önemli ölçüde hayvanların temsil ettiği kültürel ve sembolik anlamları yansıtmaktadır. Buna bağlı olarak da kehanetlerde adı geçen bazı hayvanlar belirli durumların işareti olarak tanımlanmıştır. Bu noktada tıpkı aslanlar gibi boğalar da kralın ve ordunun gücü ile ilişkilendirilmiş ve boğaya benzetilen oluşum bozuklukları düşmanlar karşısındaki üstünlüğün göstergesi olmuştur. Buna karşılık kurt ve köpeğin hastalıkların ve kargaşanın işareti olduğu kabul edilmiştir. Zira 1. tablette yer alan bir kehanette bir kadının köpek doğurmasının 18. tablette yer alan bir kehanette ise bir keçinin kurt doğurmasının ülkede salgın hastalıkların yayılacağına işaret ettiği ifade edilmiştir. Keza 2. tablette de bir kadının kurt başlı bir bebek doğurmasının 5. tablette ise bir koyunun köpek doğurmasının ülkede katliamlar yaşanacağını habercisi olduğu belirtilmiştir (Leichty, 1970, s. 32, 46, 81; De Zorzi, 2011, s. 61-62).

Öte yandan verilen örneklerde olduğu gibi *Šumma Īzbu* serisinin geri kalanında da birçok defa yavrunun kendisinin ya da bir uzvunun domuz, fil, eşek, kedi, yılan, kaplumbağa, kuş, kertenkele, maymun, su samuru, tilki, ayı, firavun faresi, kaz vb. hayvanlara benzemesinden bahsedilmiştir (Leichty, 1970). Adı geçen hayvanların tamamının işaret ettiği anlamların bu çalışmada ele alınması mümkün değildir. Bununla birlikte *Šumma Īzbu* serisinde zoomorfizmin oluşum bozukluklarının sınıflandırılmasında ve anlamlandırılmasında sıklıkla başvurulan bir araç olduğu fark edilmektedir (De Zorzi, 2011, s. 61; Koch, 2015, s. 263).

5. SONUÇ

Eski Mezopotamya toplumları evrenin her köşesine dağılmış olduğuna inandıkları kehanet işaretlerini keşfedip yorumlayarak tanrıların insanların kaderleri hakkında verdikleri kararları öğrenebileceklerine ve gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olan olumsuzlukların tanrılarla uzlaşarak bertaraf edilebileceğine inanmışlardır. Söz konusu işaretleri elde etmenin yolu ise çoğu zaman hayvanları gözlemlemekten geçmiştir.

Öyle ki Eski Mezopotamya kehanet geleneğinde tanrılarla doğrudan doğruya iletişim kurmanın yalnızca hayvan kurban etmekle mümkün olduğu kabul edilmiştir. Çünkü çeşitli sunular ve dualar eşliğinde gece boyunca süren özel bir ritüel ile kulağına soru fısıldanarak kurban edilen hayvanların iç organlarına tanrıların cevaplarını çivi yazısına benzer kehanet işaretleri ile yazdıkları düşünülmüştür.

Bundan dolayı iç organ falı siyasi, askeri ve dini meselelerle ilgili karar alırken sıklıkla başvurulan güvenilir bir kehanet yöntemi olarak görülmüştür. Ancak tanrılardan olumlu işaretler alınması için kurban edilecek hayvanların özenle seçilmesi gerekmiştir. Çünkü her sağlıklı organın sonuca olumlu yönde etki eden bir işaret olduğu kabul edilmiştir. Hâliyle kurban edilecek hayvanların sağlıklı olduklarını gösterir bir şekilde besili olmalarına oldukça dikkat edilmiştir.

Öte yandan iç organ falı tüm üstünlüğüne rağmen hayvanlardan kehanet işareti elde etmenin en masraflı yoludur. Dolayısıyla bu kehanet yönteminden halkın yalnızca bir kısmı faydalanabilmiştir. Ancak tanrılardan haber almak için her zaman hayvanların kurban edilmesi de gerekmemiştir. Nitekim hayvanların olağan ya da olağan dışı görünüşleri ve hareketleri de birer kehanet işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu işaretler doğrudan tanrılara danışmanın bir yolu değildir. Ancak tanrıların hoşnutsuzluklarını ve ortaya çıkacak fenalıkların kolayca öğrenilmesini sağlamıştır. Çünkü bu işaretler günlük hayatın içinde geçtiği mekânsal çevrede tamamen rastlantısal bir şekilde elde edilmişlerdir.

Diğer taraftan bu işaretler Eski Mezopotamya toplumlarının hayvanlara attıkları sembolik anlamları da yansıtmaktadır. Zira kehanet metinlerinde işaretler bir araya getirilirken hayvanların dost ya da düşman yerine konularak konularının bu şekilde belirlenmeye çalışıldığı görülmektedir. Muhtemelen Eski Mezopotamyalıların iyi ya da kötü tecrübeleri ile ilişkilendirdikleri bu değerlendirmeler ister istemez onların toplumsal temayüllerinin de göstergesi olmuştur. Öyle ki bazı hayvanların ilişkilendirildiği durumlar sonraki dönemlerde dahi etkisini yitirmemiştir. Bu yüzden halk kültürünün tarihi süreç içerisindeki aşamaları dikkate alındığında günümüzdeki “baykuş sesinin ölümün habercisi olması” ya da “siyah köpeklerin uğursuz olması” gibi batıl inançların da kehanet geleneğinin bir izi olduğunu söylemek mümkündür.

6. SUMMARY

Ancient Mesopotamian societies held the belief that the gods, in a manner analogous to kings ruling over their subjects, possessed the authority

to determine the fate of people. However, their understanding of fate was based on the imagination of possible future events rather than the absolute determination of the future. In other words, it was believed that the gods would eventually make a judgment and that it would come true. However, it was also believed that the judgment was valid for the moment and that the gods, just like humans, could change their decisions if they were convinced.

This is why ancient Mesopotamian societies sought to gain insight into future events before they occurred through a variety of divination techniques. This is because they held the conviction that the gods conveyed the resolutions they had reached among themselves before they were enacted through the dissemination of divination signs throughout the universe. Consequently, the Mesopotamians were perpetually engaged in the observation of the various elements of the universe (planets, rivers, cities, flora, fauna, and humanity) with the objective of identifying these signs.

However, the method of obtaining divination signs was frequently through the observation of animals. Nearly every phenomenon related to animals was regarded as a sign of divination. Indeed, it was believed that the internal organs of animals sacrificed in a special ritual at night enabled direct consultation with the gods, and the movements or appearance of the surrounding animals indirectly indicated the decisions of the gods.

On the other hand, given the nature of divination practices, some of these signs were interpreted as positive, while others were viewed as negative. Therefore, a substantial portion of the observations and ideas of Mesopotamian societies regarding the animal kingdom are reflected in divination texts. Indeed, in the divination texts (*Bārūtu*, *Šumma Alu*, *Šumma Izbu*), where the divination signs obtained from animals are compiled, it is evident that animals are regarded as either friends or enemies, and their positions are sought to be determined in this manner.

These inferences, which the ancient Mesopotamians likely associated with their positive or negative experiences, became indicators of their social tendencies. Consequently, the meanings attributed to animals in the divination texts reflected some distinctive features of the attitudes and beliefs of the ancient Mesopotamians. Therefore, it is possible to understand the cultural values of the ancient Mesopotamians based on the meanings attributed to animals in the divination texts. In this study, we have sought to elucidate both the manner in which the divination signs derived from animals in these divination texts are interpreted and the biases that influence these interpretations.

7. KAYNAKLAR

- Akkuş M. S. (2014). Eski Mezopotamya'da Tanrılara sunulan kurbanlar. *Tarih Okulu Dergisi*, S. 17, 1-17.
- Albayrak, İ. & Zoroğlu, M. (2023). Eski Asurca belgeler ışığında eski Anadolu'da yol ve ticaret güvenliği. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 63(2), 1358-1383.
- Ay Arçın, Ş. (2019). Eski Mezopotamya yazılı kaynaklarında Muşen/İşşuru "Kuş. ve sembolizmi üzerine bir değerlendirme. *Tarih Okulu Dergisi*, S. 39, 483-527.
- Aydın, S. & Erdal, Y. S. (2013). *Antropoloji*. (Ed.) H. Üstündağ, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını,
- Baskıcı, M. M. (1998). Evcilleştirme tarihine kısa bir bakış. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 53, S. 1-4, 73-94.
- Black, J. & Green, A. (2017). *Mezopotamya mitolojisi sözlüğü tanrılar ifritler semboller*. (Haz.) N. T Hasgül, İstanbul: Köprü Kitapları.
- Bordreuil, P., Briquel-Chatonnet, F. & Michel, C. (2015). *Tarihin Başlangıçları eski yakındoğu kültür ve uygarlıkları*. (Çev.) L. Başaran, Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul.
- Bottéro, J. (2012a). *Kültürümüzün şafağı Babil*, (Çev.) A. Berktaş, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bottéro, J. (2012b). *Mezopotamya yazı, akıl ve tanrılar*. (Çev.) M. E. Özcan, A. Er, Ankara: Dost Kitabevi.
- Bottéro, J. (2019). *Kitabı Mukaddes'teki tanrı. inancın en güzel tarihi*. (Çev.) İ. Birkan, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 13-42.
- Bottéro, J. (2023). *Dünyanın en eski mutfağı*. (Çev.) N. Ç. Tezel, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- CAD (2004). *The Assyrian dictionary of the oriental Institute of The University of Chicago*.
- Caplice, R. (1965). Namburbi texts in the British museum. I. *Orientalia*, Nova Series, Vol. 34/2, 105-131.
- Caplice, R. (1967). Namburbi texts in the British museum. II. *Orientalia*, Nova Series, Vol. 36/1, 1-38.
- CDA (2000). *Concise dictionary of Akkadian*, Wiesbaden.
- Civil, M. (1974). Medical commentaries from Nippur. *Journal of Near Eastern studies*, Vol. 33, No. 3, Chicago, 329-338.
- Cohen, Y. (2017). Heads or Tails? The transmutations and peregrinations of a sapiential theme. (Ed.) A. Baruchi-Unna, et al., 'Now It Happened in Those Days:' *Studies in Biblical, Assyrian, and Other Ancient Near Eastern Historiography Presented to Mordechai Cogan on His 75th Birthday*, Vol. 2, Eisenbrauns, Winona Lake s. 539-552.
- Çayır, M. (2020). Eski Mezopotamya mitolojisinde insanın yaratılışı. *Antropoloji*, S. 39, 98-102.
- Çeçen, S., Gökçek, L. G. & Akyüz, F. (2020). Marqasi'den Namburbi ritüeline ait bir tablet: Nisan ayında görülen yılanın uğursuzluğu. *Archivum Anatolicum-*

- Anadolu Arşivleri*, C. 14, S. 2, 157-175.
- De Zorzi, N. (2011). The omen series Šumma Izbu: Internal structure and hermeneutic strategies. *KASKAL*, Vol. 8, 43-75.
- De Zorzi, N. (2022). Raving dogs and promiscuous pigs: Rethinking the representation of animals in Mesopotamian animal omens. (Ed.) J. C. Coulon, K. Dosoo, *Magikon zōon: Animal et magie dans l'Antiquité et au Moyen Âge, Institut de recherche et d'histoire des textes*. Erişim tarihi: 29 Nisan 2024, <https://doi.org/10.4000/books.irht.664>
- Demirel, H. R. (2014). Köpek ve diğer bazı hayvanların öldürülmesine cevaz veren hadislerin değerlendirilmesi. *Mütefekkir*, 1/1, 67-102.
- Dilek, Y. (2019). *Eski Mezopotamya dini ritüeller ve kullanılan objeler*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları,
- Durmuş, İ. (2019). Sumerlilerde inanç. *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, (Ed.) L. G. Gökçek, vd., Değişim Yayınları, İstanbul, 9-40.
- Duymuş Florioti, H. H. (2013). Eski Mezopotamya'da kehanet olgusuna genel bir bakış. *Tarih Okulu Dergisi*, S. 15, 23-42.
- Erol, H. (2014). Anadolu'nun ilk yazılı belgelerinde büyü ve kehanet. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 54, S. 2, s. 37-48.
- Foster, B. R. (2002). Animals in Mesopotamian literature. (Ed.) B. J. Collins, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Brill, Leiden, 271-288.
- Frahm, E. (2010). Reading the tablet, the exta, and the body: The Hermeneutics of cuneiform signs in Babylonian and Assyrian text commentaries and divinatory texts. (Ed.) A. Annus, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars* No: 6, Chicago, 93-141.
- Freedman, S. M. (1998). *If a city is set on a height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 1: Tablets 1-21*. Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 17, Philadelphia: The University of Pennsylvania.
- Freedman, S. M. (2006). *If a city is set on a height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 2: Tablets 22-40*. Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 19, Philadelphia: The University of Pennsylvania Museum.
- Freedman, S. M. (2017). *If a city is set on a height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 3: Tablets 41-63*. Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 20, Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- Guinan, A. (1989). The perils of high living: Divinatory rhetoric in Šumma Alu. (Ed.) H. Behrens, et al., *DUMU.E2.DUB.BA.A. Studies in Honor of Åke W. Sjöberg (Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund, 11)*, Philadelphia The University Museum, Philadelphia, 227-235.
- Guinan, A. K. (1996). Left/right symbolism in Mesopotamian divination. *State Archives of Assyria Bulletin*, 10(1), 5-10.

- Heeßel N. P. (2010). The calculation of the stipulated term in extispicy. (Ed: A. Annus), (Ed.) A. Annus, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars No: 6, Chicago, 163-175.
- Hooke, S. H. (1955). Omens, *Ancient and Modern. Folklore*, Vol. 66, No. 3, 330-339.
- Hunger, H. (1992). *Astrological reports to assyrian kings*. SAA 8, Helsinki: Helsinki University Press.
- Kağnıcı, G. (2018). Eski Mezopotamya çivi yazılı metinlerde kuduz. (Ed.) Ç. Büke, vd., *Tarihsel Süreçte Anadolu'da Kuduz, Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği Yayınları/Gece Kitaplığı*, Ankara, s. 31-44.
- Kağnıcı, G. (2019). Sumer yazınında hakaret: İki Sumer metninde (ETCSL 5.4.11 VE 5.4.12) geçen hakaret ifadeleri üzerine bazı etimolojik düşünceler. *Cedrus*, 7, 41-58.
- Kienast, B. (2003). *Iškar šēlebi: die Serie vom Fuchs*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Kocatürk, U. (1994). *Açıklamalı tıp terimleri sözlüğü, İngilizce, Latince, Grekçe tıp terimlerinin dilimizdeki açıklama karşılıkları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Koch, U. S. (2011). Sheep and sky: Systems of divinatory interpretation. (Ed.) K. Radner, E. Robson, *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, Oxford University Press, Oxford, 447-469.
- Koch, U. S. (2015). *Mesopotamian divination texts: conversing with the gods, Sources from the First Millennium BCE*. Münster: Ugarit-Verlag.
- Koch-Westenholz, U. (1995). *Mesopotamian astrology: An introduction to Babylonian and Assyrian celestial divination*. Copenhagen: The Carsten Niebuhr Institute of Near Eastern Studies Museum Tusculanum Press.
- Koch-Westenholz, U. (2000). *Babylonian liver omens: The chapters Manzāzu, Padānu and Pān Tākalti of the Babylonian extispicy series mainly from Assurbanipal's library*. Copenhagen: Museum Tusculanum Press.
- Koch-Westenholz, U. (2002). Old Babylonian extispicy reports. (Ed.) C. Wunsch, *Mining the Archives, Festschrift for Christopher Walker on the Occasion of his 60th Birthday*, Islet, Dresden, 131-145.
- Leichty, E. (1970). *The omen series Šumma Izbu*. New York: J.J. Augustin Publisher.
- Leichty, E. & Guinan, A. (2014). The rejected sheep. (Ed.) L. Sassmannshausen, He Has Opened Nisaba's House, *Studies in Honor of Åke Waldemar Sjöberg on the Occasion of His 89th Birthday on August 1st 2013, Cuneiform Monographs* Vol. 46, Brill, Leiden-Boston, 103-112.
- Leick, G. (2019). *Kentin mucidi Mezopotamya: Mitoloji, arkeoloji ve tarih*. (Çev.) E. Duru, İstanbul: Say Yayınları.
- Lewis, S. & Llewellyn-Jones, L. (2018). *The Culture of animals in antiquity: A sourcebook with commentaries*. New York: Routledge.
- Maul, M. S. (1994). *Zukunftsbewältigung, Eine untersuchung altorientalischen*

- denkens anhand der babylonisch-assyrischen Löserituaie (Namburbi)*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Maul, S. M. (2007). Divination culture and the handling of the future. (Ed.) G. Leick, *The Babylonian World*, Routledge, New York, 361-372.
- Oates, J. (2015). *Babil*. (Çev.) F. Çizmeli, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Ören, H. & Ateş, A. (2023). Eski Mezopotamya – Anadolu Toplumlarında sedir ağacının kullanımı ve önemi. (Ed.) Y. Kılıç vd., *Prof. Dr. Sebahattin Bayram Armağanı Eskiçağ Tarihi Yazıları*, Çizgi Kitabevi, Konya, 435-455.
- Parpola, S. (1993). *Letters from Assyrian and Babylonian scholars*. SAA 10, Helsinki: Helsinki University Press.
- Pirngruber, R. (2013). The historical sections of the astronomical diaries in context: Developments in *A Late Babylonian Scientific Text Corpus*. Iraq 75, 197-210.
- Planholt, I. S. (2017). Black dogs in Mesopotamia and beyond. (Ed.) D. Kertai, O. Nieuwenhuys, *From the Four Corners of the Earth, Studies in Iconography and Cultures of the Ancient Near East in Honour of F. A. M. Wiggermann*, Ugarit Verlag, Münster, 165-178.
- Rochberg, F. (2004). *The heavenly writing divination, horoscopy, and astronomy in Mesopotamian culture*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sabuncuo, T. (2020). Eski Mezopotamya’da gebelik ve doğum. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 7/3, 1820-1841.
- Scurlock, J. (2002a). Animal sacrifice in Ancient Mesopotamian religion. *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Brill, Leiden, 389-403.
- Scurlock, J. (2002b). Animals in Ancient Mesopotamian religion. (Ed.) B. J. Collins, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Brill, Leiden, 361-387.
- Scurlock, J. (2006). The techniques of the sacrifice of animals in ancient Israel and ancient Mesopotamia: New insights through comparison, Part 2. *Andrews University Seminary Studies*, Vol. 44, No. 2, 241-264.
- Smith, D. (2011) A. Shuilla: Shamash 1. (Ed.) A. Lenzi, *Reading Akkadian Prayers and Hymns: An Introduction*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 367-384.
- Smith, D. E. (2016). The color of fortune: The Role of color in Mesopotamian divination. (Ed.) R. B. Goldman, *Essays in Global Color History: Interpreting the Ancient Spectrum*, Gorgias Press, Piscataway, 9-30.
- Starr, I. (1983). *The rituals of the diviner*. *Biblioteca Mesopotamica* 12, Malibu: Undena Publications.
- Starr, I. (1990). *Queries to the sungod: Divination and politics in Sargonid Assyria*. SAA 4, Helsinki: Helsinki University Press.
- Steinkeller, P. (2005). Of stars and men: The conceptual and mythological setup of Babylonian extispicy. (Ed.) A. Gianto, *Biblical and Oriental Essays in Memory of William L. Moran*, *Biblica et Orientalia* 48, Pontificio Istituto Biblico, Roma, 11-47.

- Stol, M. (2000). *Birth in Babylonia and the Bible its Mediterranean setting*. Groningen: Styx Publications.
- TTDK (2006). *Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe tıp dili kurulu*, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Basımevi.
- Ulanowski, K. (2019). Communication with gods, The role of divination in Mesopotamian civilization. (Ed.) V. Sazonov, et al., *Cultural Crossroads in the Middle East The Historical, Cultural and Political Legacy of Intercultural Dialogue and Conflict from the Ancient Near East to the Present Day*, University of Tartu Press, Tartu 2019, 49-62.
- Ünal, A. (2020). Falcılık ve kehanet. (Haz.) M. Doğan-Alparslan, M. Alparslan, *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 229-245.
- Van De Mieroop, M. (2020). Babil felsefesi üzerine tezler. (Çev.) G. Kağmıcı, *Cihannüma Tarih ve Coğrafya Araştırmaları Dergisi*, VI/2, 231-258.
- Van De Mieroop, M. (2022). *Antik Yunan'dan önce felsefe Eski Babil'de hakikat arayışı*. (Çev.) G. Kağmıcı, İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Veenhof, K. R. (1996). An old Assyrian incantation against a Black Dog (kt a/k 611). *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 86, 425-433.
- Wiggermann, F. A. M. (1996). Scenes from the shadow side. (Ed.) M. Vogelzang, H. L. J. Vanstiphout, *Mesopotamian Poetic Language: Sumerian and Akkadian*, Styx Publications, Groningen, 207-230.

Çatışma beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimizin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederiz.

Katkı Oranı Beyanı: Makale katkı oranları Doktorant Fatih ERDEM %50, Prof. Dr. Yusuf KILIÇ %50'dir.